

Bizans Taş Eserlerinde Zambak (*Fleur-de-Lis*) Motifi: Tipolojik Bir Değerlendirme**The Lily Motif (Fleur-de-Lis) on Byzantine Stone Works: A Typological Assessment***İçim Bengisu GÖKTÜRK**Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanat Tarihi A.B.D
icimbgokturk@gmail.com

ORCID Numarası | ORCID Numbers: 0000-0003-0402-9778

Öz

Zambak çiçeği anlamına gelen ve ondan türetildiği düşünülen *Fleur-de-Lis* stilize motifi, Fransa'da 12. yüzyılda VII. Louis tarafından kraliyet sembolü olarak kabul edilmiştir. Özellikle Batı sanatında, Ortaçağ Avrupa hanedan armaları içerisinde tanınmış olan bu motif, Bizans sanatının erken dönemlerinden itibaren sürekli olarak uygulanmış ve farklı eser türlerinde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Ancak bu motif, Bizans çalışmaları içerisinde genel olarak farklı bitki isimleri ile tanıtılmış ve bu konu hakkında kapsamlı herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Bu nedenle söz konusu motif, özellikle Bizans taş eserlerinde *Fleur-de-Lis* karakterini ortaya koyan unsurlar ile birlikte tespit edilmiş ve detaylıca incelenmiştir. İncelenen zambak motiflerinin, yan yaprakların durumuna göre üç farklı ana tip gösterdiği ve bu tiplerin de kendi içlerinde iki alt gruba ayrıldığı saptanmıştır. Motiflerin sap kısımlarının da biçimlerine göre çeşitlilik gösterdiği belirlenmiş ve bunlar farklı gruplar altında değerlendirilmiştir. Böylelikle tespit edilen zambak (*Fleur-de-Lis*) motifleri dönemsel farklılıkları ile birlikte aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Fleur-de-Lis*, zambak, Bizans, motif, tipoloji.**Abstract**

The stylized motif *Fleur-de-Lis* which means the Lily and derived from it, was accepted as a royal symbol in the 12th century in France by Louis VII. This motif which was a well-known royal symbol especially in Western Art in Medieval Europe, has been applied continuously since the early periods of Byzantine art and has been used extensively in different types of works. But this motif was generally introduced with different plant names in Byzantine studies and no comprehensive studies have made about this subject.

Thus, the motif was identified along with elements revealing the character of *Fleur-de-Lis* and examined in detail especially in Byzantine stone works. The lily motifs showed three different main types according to the condition of the side leaves and these types were divided into two sub-groups. It was determined that the stems of the motifs also varied according to their shapes and these were also evaluated under different groups. Thus, the Lily (*Fleur-de-Lis*) motifs were tried to be enlightened together with their periodical differences.

Keywords: *Fleur-de-Lis*, lily, Byzantine, motif, typology.**Giriş**

Zambak (*Fleur-de-Lis*) motifi, üç yapraklı stilize bir motif olup aşağı kıvrık yan yapraklardan ve mızrak ucu biçiminde yükselen dikey bir orta yapraktan oluşmaktadır¹. Batı sanatında Fransa kraliyet sembolü olarak çok iyi bilinen bu motif, kendini hanedanlığın bir simgesi olarak devlet armalarında belirgin bir biçimde göstermektedir². Hıristiyanlık öncesi erken kültürlerden itibaren kullanıldığı bilinen³ uzun saplı ve genellikle beyaz bir çiçek ile sonlanan ve Fransızca zambak çiçeği anlamına gelen *Fleur-de-Lis*, hanedanlık arması olarak VII. Louis (1120-1180) tarafından benimsenmiştir⁴. Resmi olarak ilk kabul edilişi bu döneme tarihlense de aslında armanın kökeni Frankların ilk kralı

* Bu makale Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda tamamlanan "Bizans Sanatında Zambak (*Fleur-de-Lis*) Motifi" adlı yüksek lisans tezinin bir kısmından hazırlanmıştır. Makalede söz konusu motifi sadece tipolojik özellikleri hakkında bilgiler sunulmuş olup motifi ikonografik diğer anlamları için bkz. İçim Bengisu Göktürk, Bizans Sanatında Zambak (*Fleur-de-Lis*) Motifi, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2019.

¹ Genel görünümü itibarıyla bu şekilde ele alınan motifi düzenlenişi bakımından farklı biçimleri de bulunmaktadır. Arseven 1975, 2278.

² Fox- Davies 1909, 272-276.

³ Ronnberg 2010, 156.

⁴ Ruzzi ve Fabiani 2018, 6-13.

Clovis'e kadar gitmekte ve bu çiçekler onun genellikle Hıristiyanlığı seçmesine dair kurgulanan efsanelerin içerisinde yer almaktadır⁵. Clovis'le ilişkilendirilen bu sembolün, hanedanlık görüntüsü olarak çeşitli şekillerde Fransa hükümdarları üzerinde ve onların mühürleri ile birlikte papa ve kardinallerin asa ve taçlarında kullanılmış olduğu bilinmektedir⁶. Her ne kadar zambak (*Fleur-de-Lis*) motifi başlangıçta Clovis tarafından Fransa'da ortaya çıkmış bir sembol olarak görünse de Bizans sanatının erken dönemlerinden itibaren bu motifin yoğun bir biçimde farklı sanat ürünlerinde varlığını gösterdiği anlaşılmaktadır.

Stilize bir motif olan *Fleur-de-Lis*'in kaynağının hangi çiçekten geldiği konusunda birçok araştırmacı tarafından farklı öneriler yapılmaktadır⁷. Genellikle iris ve zambak çiçekleri üzerine şekillenen bu yorumların farklılığı aslında zambakgiller ailesinin çok zengin ve kozmopolit oluşundan kaynaklanabilmektedir. Bu tartışmalara önemli bir açıklama Alice M. Coats tarafından getirilmiştir. Coats, zambakla ilgili olan *Fleur-de-Lis* için en azından eski yazarların fikirlerinde hiçbir şüphe olmadığını ve 18. yüzyıla kadar irisin bu isim ile ortak olarak tanındığını ifade etmiştir⁸. Yine bu konu hakkında, benzer bir açıklama yapan James Hall ise irisin *Lilium candidum* (Madonna zambağı/Beyaz zambak) yerine kullanılmasının terimlerin karışıklığından kaynaklanabileceğini aktarmıştır⁹. Hall ayrıca başka bir çalışmasında *Fleur-de-Lis* sembolünün irisin stilize bir yorumu, üç zambak ya da bir silahın başından alınmış bir biçim olabileceğini de ileri sürmüştür¹⁰. Yapısal ve biçimsel olarak bu çiçeklerin dışında çok daha farklı bir çiçek olan lotus hakkında da birtakım zambak tanımları yapılmaktadır. Bu karışıklık olasılıkla lotusun diğer bir ismi olan su zambağı karşılığındaki “*water lily*” yazım şekilleriyle ilgili olabilir. Botanik olarak zambak çiçeklerinden farklı olan bu çiçeklerin formları açısından da *Fleur-de-Lis* ve buna bağlı olan zambak çiçeği görünümünün dışında olduğunu söylemek gerekir.

Bizans döneminde farklı eser türleri üzerinde sıklıkla görülen zambak motiflerinin genellikle palmetin çeşitli varyasyonları olarak (yarım, stilize, üç uçlu, üç yapraklı, küçük şematik, dip yaprakları içeri kıvrılmış ve palmet benzeri yaprak vs. gibi) tanımlandığı görülür. Bunun yanı sıra lotus, çiçek, üç yapraklı yonca ve yaprak motifleri olarak da adlandırılmıştır. Bunun nedeni zambak (*Fleur-de-Lis*) motifi üzerine tipolojik bir değerlendirmenin bulunmamasıdır. Bu nedenle çalışmamızın amacı zambak motiflerinin tiplerini tespit etmek ve bu tiplerin belirli bir döneme işaret edip etmediğini araştırmak olarak belirlenmiştir.

Bu amaçla yürüttüğümüz çalışmada yayınlar üzerinden belirlenen 160 taş eser değerlendirmeye alınmıştır. İncelenen örnekler arasında liturjik ve statik işleve sahip eserler yer almaktadır. Zambak motiflerinin en yoğun tespit edildiği eser türleri levha, arşitrav ve sütun başlıklarıdır. Eserler başta İstanbul olmak üzere, Anadolu ve Trakya'daki birçok yerleşimde tespit edilmiş parçalar ile müze koleksiyonlarında korunan örneklerden oluşmaktadır. Ayrıca Anadolu dışında başta Yunanistan ve İtalya bölgelerinden tespit edilmiş parçalar ile birlikte bazı müze (Atina Bizans ve Hıristiyan Müzesi, Rodos Panagia Kastrou Müzesi, Kos Kalesi Müzesi, Mistra Müzesi, Yunanistan Kavala Arkeolojik Koleksiyonu, Berlin Devlet Müzesi, Londra British Müzesi, Münih Koleksiyonu, New York Metropolitan Sanat Müzesi) örnekleri de incelemeye alınmıştır. Eserlerden 91'i Erken Bizans, 63'ü Orta Bizans, 1'i Orta/ Geç Bizans Dönemi'ne, 5'i ise Geç Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Bu eserler üzerinden belirlenen toplam 204 zambak motifinin değerlendirilmesi sonucunda 3 ana tip gösterdikleri anlaşılmıştır. Bu tipler de kendi içlerinde yaprak içlerinin detaylandırılmış (A) veya yaprak içlerinin detaylandırılmamış (B) olmasına göre iki alt gruba ayrılmıştır.

⁵ Hemard 2009, 1-4; Randall 2004, 126-164.

⁶ Piercy 2013, 15-18.

⁷ Biedermann, “*lily*” başlığı altında *Fleur-de-Lis* amblemini değerlendirmiş ve *Fleur-de-Lis*'in bir iris gibi göründüğünü belirterek bu biçimin 1179'dan itibaren hanedan armalarında kullanıldığını söylemiştir. Biedermann 1992, 207-208. Zambak ve iris çiçeği üzerine yapılan diğer yorumlar için bkz: Kandeler ve Ullrich 2009, 1067-1068., Ruzzi ve Fabiani 2018, 6-13.

⁸ Bu karışıklıkların bir kısmı hakkında, “zambak” kelimesinin göze çarpan güzellikteki herhangi bir çiçeğin tanımlanmasında serbestçe kullanılmış olması nedeniyle ortaya çıkmış olabileceğinden bahsederek sarı irisin su zambağı (*water lily*) olarak isimlendirildiğini örnek olarak göstermiştir. Coats 1956, 125-126.

⁹ Hall 1974, 162.

¹⁰ Hall 1996, 145-146.

İncelediğimiz zambak (*Fleur-de-Lis*) motiflerinin sap formlarına göre de çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle söz konusu motifler, sapı olmayan örnekler ile birlikte sap formlarına göre 7 grup altında değerlendirilmiştir. Bunlar; düz ve basit (S), kıvrık (S-K), iki parça (S-İ), üçgen (S-Ü), yuvarlak (S-Y) ve asa biçimli (S-A) saplar olarak ayrılmaktadır. Belirlenen tip ve sap formlarını temsil eden bazı örnekler ve örneklere ait çizimler, aşağıda detaylı olarak gösterilmiştir.

Zambak (*Fleur-de-Lis*) Tipleri

İncelenen eserler üzerinden tespit edilen zambak motifleri üç ana tip altında değerlendirilmiştir.

Tip 1: Bu tipe ait örneklerde yan yapraklar, aşağı kıvrık olarak biçimlendirilmiş bir tasarıma sahiptir. Bu örneklerin *Fleur-de-Lis* simgesinin yaprak karakterini gösteren en yakın uygulama olduğunu söylemek mümkündür. Geç Bizans Dönemi'ne ait değerlendirmeye aldığımız 5 eser bu tip içerisinde yer almaktadır. Tip 1A'ya dahil edilen motifler, 63 eser üzerinden toplam 68 motif ile temsil edilmekteyken Tip 1B örnekleri ise 32 eser üzerinden toplam 33 motif ile temsil edilmektedir. Bunun sebebi, bazı eserlerde tespit edilen zambak (*Fleur-de-Lis*) motiflerinin aynı tipe dahil olmalarına rağmen sap formları açısından farklılıklar göstermeleridir. Bu durum, Çanakkale'deki templon levhalarında tespit edilen tip 1A ve 1B grubuna giren zambakların farklı sap formları ile örneklendirilebilir (Tablo 1; Fig. 1-10).

Tablo 1. Tip 1A ve Tip 1B grubundaki zambak (*Fleur-de-Lis*) motiflerine ait çizimler.

1A				
Çanakkale Arkeoloji Müzesi templon korkuluk levhası, Erken Bizans Dönemi (Fig.1) ¹¹	Yunanistan Amphipolis D Bazilikası İon-impost sütun başlığı, Erken Bizans Dönemi (Fig.2) ¹²	İznik Müzesi korkuluk levhası, Orta Bizans Dönemi (11.-12.yüzyıl) (Fig.3) ¹³	Adana Arkeoloji Müzesi lahit teknesi, Orta Bizans Dönemi (11.yüzyıl ikinci yarısı- 12.yüzyıl başları) (Fig.4) ¹⁴	Atina Bizans ve Hıristiyan Müzesi arcosolium kemeri, Geç Bizans Dönemi (13.-14.yüzyıl) (Fig. 5) ¹⁵
				
(S) (S-Ü)	(S-A)	(S-K)	(S)	(S-İ)

¹¹ Çaylak Türker 2018, 116-130, Fig. 273.

¹² Vemi 1989, 154, Pl. 54/182.

¹³ Doğan 2007, 239, Env. No. 705.

¹⁴ Aydın 2017, 27-43, Şek. 4.

¹⁵ Sklavou- Mavroide 1999, 207, Kat. No. 292.

Bizans Taş Eserlerinde Zambak (*Fleur-de-Lis*) Motifi: Tipolojik Bir Değerlendirme

1B				
Priene Tiyatrosu Şapeli korkuluk levhası, Erken Bizans Dönemi (Fig.6) ¹⁶	Yunanistan-Korinth pencere sütun başlığı, Erken Bizans Dönemi (Fig.7) ¹⁷	Selçuk Efes Müzesi templon arşitravı, Orta Bizans Dönemi (12.yüzyıl)(Fig.8) ¹⁸	Çanakkale Eceabat, Kocadere Köyü Cami templon korkuluk levhası, Orta Bizans Dönemi(Fig.9) ¹⁹	İstanbul Kalenderhane Camii levhası, Orta Bizans Dönemi (9.-10.yüzyıl) (Fig.10) ²⁰
				
	(S-Y)	(S-Ü)	(S-K) (S-İ)	(S-A)

Tip 2: Bu tipe ait örneklerin yan yaprakları her iki yana düz bir biçimde uzanmaktadır. Sap formları açısından bahsi geçen farklılıklar bu tipe dahil edilen örneklerde de görülmektedir (Tablo 2; Fig. 11-20).

Tablo 2. Tip 2A ve Tip 2B grubundaki zambak (*Fleur-de-Lis*) motiflerine ait çizimler.

2A				
İstanbul Ayasofya Kilisesi korkuluk levhası, Erken Bizans Dönemi (Fig.11) ²¹	Yunanistan Kondariotissa Koimesis Kilisesi İon-impot sütun başlığı, Erken Bizans Dönemi (Fig.12) ²²	Münih Koleksiyonu korkuluk levhası, Erken Bizans Dönemi (5.-6.yüzyıl) (Fig.13) ²³	İznik Müzesi korkuluk levhası, Orta Bizans Dönemi (11.-12.yüzyıl) (Fig.14) ²⁴	Çorum Müzesi kathedra, Orta Bizans Dönemi (10.-11.yüzyıl) (Fig.15) ²⁵
				
(S)	(S-K)	(S-A)	(S-İ)	(S)

¹⁶ Westphalen 1998, 279-340, Taf. 43/2-3.

¹⁷ Scranton 1957, 113, Pl. 28/90.

¹⁸ Büyükkolancı ve Öztaşkın 2010, 39-49, Res. 12.

¹⁹ Çaylak Türker 2018, 167, Fig. 274.

²⁰ Striker ve Kuban 1997, 304, Pl. 13/148A.

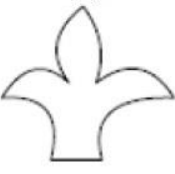

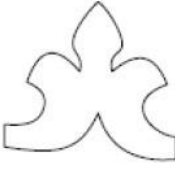

²¹ Barsanti ve Guiglia 2010, 113-114, Fig. 126.

²² Vemi 1989, 150, Pl. 52/170a,b.

²³ Stiegemann 2001, 97, Kat. No. I.17a.

²⁴ Doğan 2007, 239, Env. No. 705.

²⁵ Keskin 2010, 168-170, Res. 151-153.

2B				
Berlin Devlet Müzesi ambon balkon levhası, Erken Bizans Dönemi (6.yüzyıl) (Fig.16) ²⁶ (S)	Roma San Clemente paye, Erken Bizans Dönemi (6.yüzyıl) (Fig.17) ²⁷ (S-Y)	İstanbul Ayasofya Müzesi çifte sütun başlığı, Erken Bizans Dönemi (6.yüzyıl başları) (Fig.18) ²⁸ (S-i)	Kayseri Müzesi altar, Orta Bizans Dönemi (8.yüzyıl başı) (Fig.19) ²⁹ (S-A)	Bursa Müzesi impost sütun başlığı, Orta Bizans Dönemi (Fig.20) ³⁰ (S-A)

Tip 3: Yan yapraklar ilk iki tipte görülen uygulamaların bir birleşiminden oluşmaktadır. Biri yana uzanan, diğeri aşağıya kıvrık biçimde tasarlanan bu örnekler en genel haliyle yönleri değişen yan yapraklara sahiptir. Bu grup içerisinde değerlendirilen örnekler, diğer tiplere oranla daha az sayıda tespit edilmiş olup, Tip 3B grubu ise sadece iki örnek ile temsil edilmektedir. 3B grubuna ait Side Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir örnekte³¹ iki çizim ile gösterilen bu tipe ait zambak motiflerinin yüzeye oldukça fazla yayılmış olması, kompozisyondaki köşelerin ve boşlukların doldurularak değerlendirilmesi amacı ile yapılmış bir görünüm sunmaktadır. Ayrıca tipler, sap formları konusunda diğer örneklerde olduğu gibi yine kendi içlerinde de çeşitlilik göstermektedir (Tablo 3; Fig. 21-26).

Tablo 3. Tip 3A ve Tip 3B grubundaki zambak (*Fleur-de-Lis*) motiflerine ait çizimler.

3A			
Roma San Clemente levha, Erken Bizans Dönemi (6.yüzyıl) (Fig.21) ³² (S)	Afyon Müzesi paye başlığı, Erken Bizans Dönemi (6.yüzyıl sonu) (Fig.22) ³³ (S-K)	Mistra Müzesi korinth sütun başlığı, Orta Bizans Dönemi (11.yüzyıl) (Fig.23) ³⁴ (S-K)	Afyon Müzesi arşitrav, Orta Bizans Dönemi (9.-10.yüzyıl) (Fig.24) ³⁵ (S-K)

²⁶ Ötügen 1996, 110, Taf. 16/3.

²⁷ Guidobaldi, Barsanti ve Guidobaldi 1992, 105, Fig. 163.

²⁸ Barsanti ve Guiglia 2010, 97, Fig. 106.

²⁹ Gültekin Özmen 2013, 24-26, Res. 07, 07a, 07b, 07c.

³⁰ Dennert 1997, 47, Taf. 17/98b.

³¹ Yıldırım 2013, 76-77, Res. 154.

³² Guidobaldi vd., 1992, 85-86, Fig. 83.

³³ Parman 2002, 184, Lev. 111/143a,b.

³⁴ Dennert 1997, 7-8, Taf. 1/5.

³⁵ Parman 2002, 201, Lev. 135/186.

	(S-K)	(S)	
3B			
Yunanistan-Korinth templon levha parçası, Erken Bizans Dönemi (5.yüzyıl) (Fig.25) ³⁶ (S)	Side Arkeoloji Müzesi levha, Erken Bizans Dönemi (5.-6.yüzyıl) (Fig.26) ³⁷ (S-Y) (S-Y)		

Sonuç

Fleur-de-Lis, Fransa'da VII. Louis tarafından 12. yüzyılda resmi anlamda hanedanlığın bir arması olarak benimsenmesinden çok daha önce, karakteristik unsurlarını yansıtan bazı görünüşleri ile Doğu'da Bizans sanatının erken dönemlerinden itibaren kesintisiz olarak kullanılmıştır. Erken, Orta ve Geç Bizans olmak üzere tüm dönemlere tarihlenen 160 taş eser örneğinden gerçekleştirdiğimiz tipolojik incelemelerde zambak (*Fleur-de-Lis*) motifleri, yan yaprakların formlarına göre üç farklı ana tip göstermekte ve her tip kendi içinde A ve B olarak iki alt gruba daha ayrılmaktadır. A olarak belirtilen tiplerdeki yaprak içleri detaylandırılmış olarak daha gerçekçi bir üslupla tasvir edilirken, B olarak belirtilen tiplerin ise yaprak içleri detaylandırılmamış olarak daha şematik bir şekilde işlendiği anlaşılmaktadır. Tiplerin dönemlere göre kesin bir kronolojik ayrıma olanak vermediği ancak birtakım farklılıklar gösterdiği saptanmaktadır.

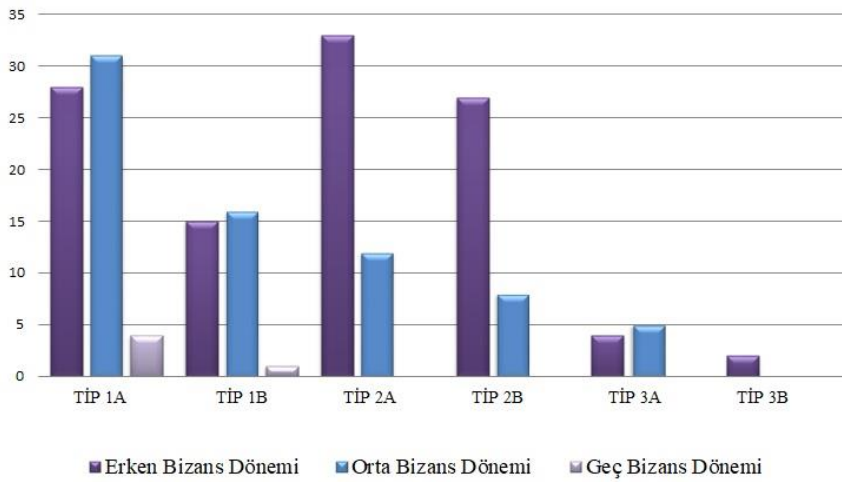
Tip 1 olarak değerlendirdiğimiz örneklerin yan yapraklarının aşağı kıvrık olması, *Fleur-de-Lis* simgesinin karakterini yansıtan bir görünüm sunmaktadır. Bu tipin A ve B alt grupları ile tüm dönemlerde neredeyse aynı yoğunlukta uygulandığını söylemek mümkündür. Ayrıca incelediğimiz Geç Bizans Dönemi'ne tarihlenen eserlerdeki zambak motifleri ise sadece bu tipin temsili olan örneklerden oluşmaktadır. Tip 2 olarak isimlendirdiğimiz yan yaprakları iki yana uzanan örneklerin ise Erken Bizans Dönemi içerisinde yoğun bir kullanım gösterdiği görülmektedir. Orta Bizans Dönemi'nde bu tip, erken döneme göre belirgin bir oranda azalma göstererek görülmeye devam etmiştir. Orta Bizans Dönemi'nde biçimsel olarak *Fleur-de-Lis* karakterini yansıtan zambak

³⁶ Scranton 1957, 104, Pl. 19/1.

³⁷ Yıldırım 2013, 76-77, Res. 154.

görüntülerinin, Batı devletleri ile olan ilişkiler ile daha belirgin olarak ortaya çıkması ve hatta Laskaris döneminde Aziz Tryphon'un bir simgesi³⁸ olarak sikkelerde de bu motifin görülmesi, aşına olunan Tip 1 formu dışındaki diğer form olan Tip 2 örneklerine daha az rastlanması konusunda bir anlam ifade edebilir. Tip 3 grubunda değerlendirdiğimiz yan yaprakların biri yana diğeri aşağıya doğru uzanan (yönleri değişmekte olan) zambak motifleri ise diğer tiplere nazaran daha az sayıda örnek ile temsil edilmektedir. Tip 3 grubunda değerlendirmeye aldığımız bu örnekler, Erken ve Orta Bizans olmak üzere her iki dönemde de uygulanmış olup bu tipin B alt grubu içerisinde Orta Bizans Dönemi'ne ait herhangi bir örnek tespit edilmemiştir. Tüm tiplerde ayırdığımız A ve B alt grupları genel olarak her dönemde de görülmektedir. Ancak incelediğimiz örnekler üzerinden yapılan değerlendirme sonucunda, tüm dönemler içerisinde A grubu olanların B grubuna oranla daha çok sayıda örnek ile temsil edildiği anlaşılmaktadır (Fig.27).

Fig.27. Tiplerin Dönemlere Göre Dağılımı

İncelediğimiz örneklerin sap formları hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak, Tip 1 grubundaki Erken ve Orta Bizans dönemlerine ait tüm örneklerde bütün sap biçimleri görülürken, bu tip içerisinde değerlendirdiğimiz Geç Bizans Dönemi örneklerinde sadece saplı, kıvrık ve iki parça sap biçiminde olanlar tespit edilmektedir. Tip 2 grubundaki Erken Dönem örneklerinde ise üçgen ve yine bu tipe ait Orta Dönem örneklerinde de yuvarlak sap biçimli olanlardan herhangi bir örnek bulunmamaktadır. Tip 3 grubundaki Erken ve Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen zambak motiflerinde ortak olarak tespit edilmeyenler, sapsız olanlar, üçgen ve asa biçimli sap durumu göstermeyenlerden oluşmaktadır. Ayrıca yine Tip 3 grubundaki Erken Dönem örneklerinde iki parça sap biçimine sahip bir motife rastlanmamıştır. Dolayısıyla incelediğimiz tüm eserlerde görülen sap formlarının sırasıyla en çok; düz ve basit bir sap formu gösterenler, kıvrık ve iki parça sap formu örnekler ile sapı olmayan örneklerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu sap formlarını asa biçimli sap ile üçgen biçimli olanlar izlemektedir. Genel olarak en az görülen sapın ise yuvarlak biçimli örneklerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

³⁸ 13. yüzyılın ikinci yarısında Aziz Tryphon'un, Laskaris hükümdarı II. Theodore ve İznik (Nikaia) için önemli bir kişilik olduğu bilinmektedir. Bu durum hükümdarın çok önemli bir savaş sırasında rüyasına giren aziz sayesinde zafer elde etmesi sonucu onun İznik şehrinin koruyucu azizi olarak gördüğü büyük değerle ilişkilidir. Diğer yandan azizin mucizesi olan zambak çiçekleri de bu dönemin sikkelerinde uygulanmıştır. Bu mucize, ilahilerin Aziz Tryphon'un şerefine söylendiği bir sabahta kandiline konulan zambak soğanlarının kış vaktinde çiçeklenmesidir. Bu olayın II. Theodore Laskaris tarafından Aziz hakkında yapılan bir anma konuşması sırasında kutlandığı ve İznik'in 13. yüzyılda tanımlanan bu mucize ile birlikte önemli bir cazibe merkezi haline geldiği bilinmektedir. Foss 1996, 104-108.

Kaynakça

- Arseven, C. E. (1975). "Zambak". Sanat Ansiklopedisi içinde (31.Fasikül. Cilt. V, s.2278). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aydın, A. (2017). Adana Arkeoloji Müzesi'ndeki 6610 Numaralı Misis (Mopsuestia) Lahdi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 42, 27-43.
- Barsanti, C ve Guiglia, A. (2010). The Sculptures of the Ayasofya Müzesi in Istanbul A Short Guide, İstanbul: Ege Yayınları.
- Biedermann, H. (1992). Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them. James Hulbert (Çev.). New York: Facts On File.
- Büyükkolancı, M., Öztaşkın G. K. (2010). Selçuk Efes Müzesi'nde Sergilenen St. Jean Kilisesi'ne Ait Korkuluk Levhaları ve Templon Arşitravları. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7, 39-49.
- Coats, A. M. (1956). Flowers and their Histories. London: Hulton Press.
- Çaylak Türker, A. (2018). Byzantine Architectural Sculpture in Çanakkale. Ankara: Bilgin Kültür Sanat.
- Dennert, M. (1997). Mittelbyzantinische Kapitelle: Studien zu Typologie und Chronologie (Asia Minor Studien). Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.
- Doğan, S. (2007). Kalanlar 12. ve 13. Yüzyıllarda Türkiye'de Bizans / The Remnants 12th and 13th Centuries Byzantine Objects in Turkey. A. Ödekan (Ed.). Sergi Kataloğu İçinde Bizans Taş Eserleri Bölümü ve Kataloğun Bir Bölümü. (s. 239). İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.
- Foss, C. (1996). Nicaea: Byzantine Capital and Its Praises: with the Speeches of Theodore Laskaris; In Praise of the Great City of Nicaea, and, Theodore Metochites, Nicene Oration, Archbishop Lakovos Library of Ecclesiastical and Historical Sources. No.21, Brookline: Hellenic College Press.
- Fox- Davies, A. C. (1909). A Complete Guide to Heraldry. London: T.C.& E.C. Jack.
- Guidobaldi F., Barsanti C. ve Guidobaldi A. G. (1992). San Clemente: La scultura del VI secolo. Roma: Collegio San Clemente.
- Gültekin Özmen, İ. (2013). Kayseri ve Niğde Müzeleri'nde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserler. (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Hall, J. (1974). Dictionary of Subjects and Symbol in Art. New York: Harper & Row.
- Hall, J. (1996). Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art. Colorado: Westview Press.
- Hemard, N. (2009). A Sainly and Victorious Symbol. New Orleans Nostalgia, 1-4.
- Kandeler, R., Ullrich W. R. (2009). Symbolism of Plants: Examples from European-Mediterranean Culture Presented with Biology and History of Art: APRIL: Iris. Journal of Experimental Botany, 60(4), 1067-1068.
- Keskin, E. (2010). Çorum İli ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserler, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Ötüken, S. Y. (1996). Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien: Antike und Byzantinische Denkmaeler in der Provinz Bursa. Tübingen: Ernst Wasmuth.
- Parman, E. (2002). Ortaçağ Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Piercy, J. (2013). Symbols: A Universal Language. London: Michael O'Mara Books.
- Randall, M. (2004). On the Evolution of Toads in the French Renaissance, Renaissance Quarterly. 57(1), 126-164.
- Ronnberg, A (Ed.) (2010). Archive for Research in Archetypal Symbolism (ARAS), The Book Of Symbols: Reflections On Archetypal Images. Taschen.
- Ruzzi, P., Fabiani L. (2018). La bellezza del simbolo. Bullettino, 6-13.
- Scranton, R. L. (1957). Corinth XVI. Mediaeval Architecture in the Central Area of Corinth. Princeton, New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.
- Sklavou- Mavroeide, M. (1999). Γλυπτά του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών, Κατάλογος. Athens.
- Stiegemann, C. (2001). Byzanz, das Licht aus dem Osten: Kult und Alltag im byzantinischen Reich vom 4. bis 15. Jahrhundert. (Katalog der Ausstellung im Erzbischöflichen Diözesanmuseum Paderborn, Paderborn 2001). Mainz: Verlag Philipp Von Zabern.
- Striker, C. L ve Kuban Y. D. (1997). Kalenderhane in Istanbul: The Buildings, Their History, Architecture, and Decoration: Final Reports on the Archaeological Exploration and Restoration at Kalenderhane Camii, 1966-1978. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Vemi, V. (1989). Les Chapiteaux Ioniques à Imposte de Grèce à L'époque Paléochrétienne. Athènes: Ecole Française d'Athènes.
- Westphalen, S. (1998). Die Basilika von Priene. Architektur und Liturgische Ausstattung, Istanbulur Mitteilungen, 48, 279-340.
- Yıldırım, Ş. (2013). Side Antik Kentinin Bizans Dönemi Dini Mimarisi, (Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Figürler

Figür 1. Çanakkale Arkeoloji Müzesi templon korkuluk levhası (Çaylak Türker 2018, Fig. 273).

Figür 2. Yunanistan Amphipolis D Bazilikası ion-impost sütun başlığı (Vemi 1989, Pl. 54/182).

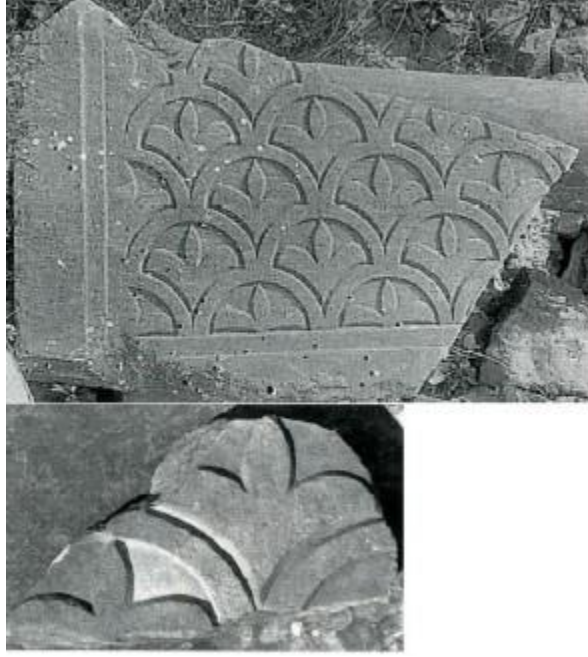
Figür 3. İznik Müzesi korkuluk levhası (Doğan 2007, Env. No. 705).

Figür 4. Adana Arkeoloji Müzesi lahit teknesi (Aydın 2017, Şek. 4).

Figür 5. Atina Bizans ve Hristiyan Müzesi arcosolium kemeri (Sklavou- Mavroeide 1999, Kat. No. 292.
Fotoğraf: Ayşe Çaylak Türker Arşivi 2018).

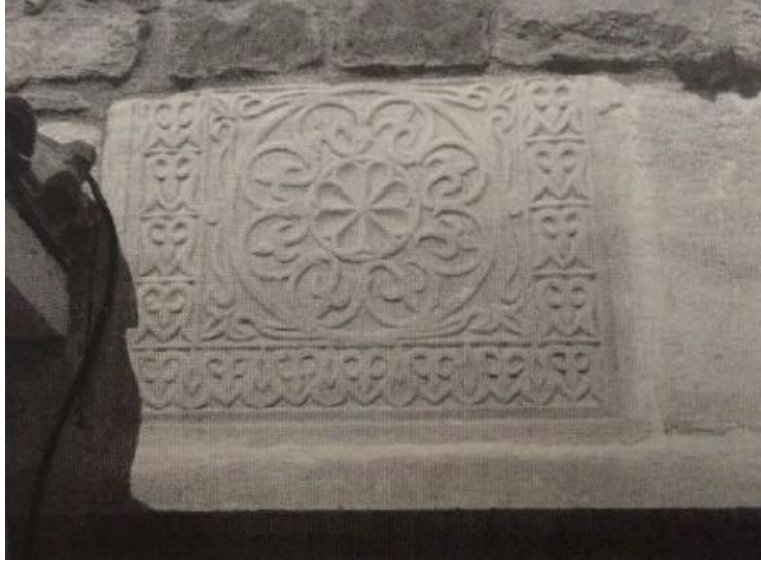
Figür 6. Priene Tiyatrosu Şapeli korkuluk levhası (Westphalen 1998, Taf. 43/2-3).

Figür 7. Yunanistan- Korinth pencere sütun başlığı (Scranton 1957, Pl. 28/90).

Figür 8. Selçuk Efes Müzesi templon arşitravı (Büyükkolancı ve Öztaşkın 2010, Res. 12).

Figür 9. Çanakkale Eceabat, Kocadere Köyü Camii templon korkuluk levhası (Çaylak Türker 2018, Fig. 274).

Figür 10. İstanbul Kalenderhane Camii levhası (Striker ve Kuban 1997, Pl. 13/148A).

Figür 11. İstanbul Ayasofya Kilisesi korkuluk levhası (Barsanti ve Guiglia 2010, Fig. 126)

Figür 12. Yunanistan Kondariotissa Koimesis Kilisesi ion-impost sütun başlığı (Vemi 1989, Pl. 52/170a,b).

Figür 13. Münih Koleksiyonu korkuluk levhası (Stiegemann 2001, Kat. No. I.17a).

Figür 14. İznik Müzesi korkuluk levhası (Doğan 2007, Env. No. 705).

Figür 15. Çorum Müzesi cathedra (Keskin 2010, Res. 151-153).

Figür 16. Berlin Devlet Müzesi ambon balkon levhası (Ötüken 1996, Taf. 16/3).

Figür 17. Roma San Clemente payesi (Guidobaldi vd. 1992, Fig. 163).

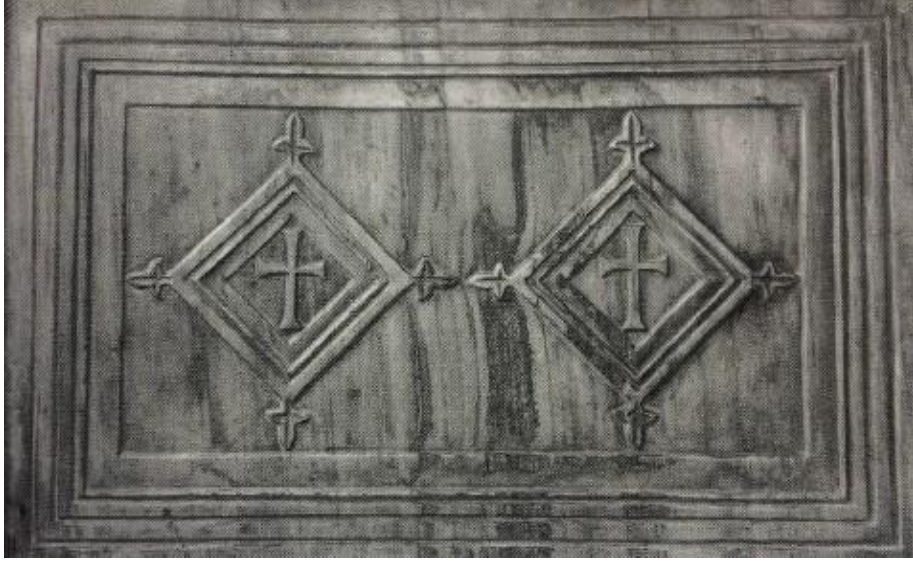
Figür 18. İstanbul Ayasofya Müzesi çifte sütun başlığı (Barsanti ve Guiglia 2010, Fig. 106).

Figür 19. Kayseri Müzesi altarı (Özmen Gültekin 2013, Res. 07, 07a, 07b, 07c).

Figür 20. Bursa Müzesi impost sütun başlığı (Dennert 1997, Taf. 17/98b).

Figür 21. Roma San Clemente levhası (Guidobaldi vd. 1992, Fig. 83).

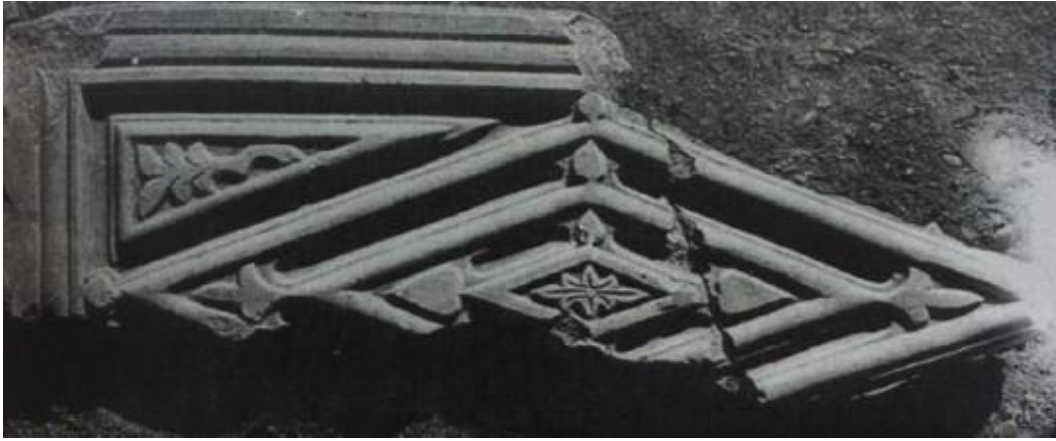
Figür 22. Afyon Müzesi paye başlığı (Parman 2002, Lev. 111/143a,b).

Figür 23. Mistra Müzesi korinth sütun başlığı (Dennert 1997, Taf. 1/5).

Figür 24. Afyon Müzesi arşitravı (Parman 2002, Lev. 135/186).

Figür 25. Yunanistan- Korinth templon levhası (Scranton 1957, Pl. 19/1).

Figür 26. Side Arkeoloji Müzesi levhası (Yıldırım 2013, Res. 154).